

ESZMETÖREDÉKEK.

PROHÁSZKA OTTOKÁR.

Negyedszázaddal ezelőtt mindenki ismerte Esztergomban azt a rugalmas-járású, klasszikus arcélű, mély tekintetű egyházi férfiút, aki úgy járt-kelt az emberek között s oly mágikus erővel vonta magára az érzékenyebb lelkek érdeklődését, hogy egyéniségéből mindenki valami erőszakos, hódító hatalmat érzett ki-sugározni. A gimnazista diákok is tudták, hogy nemcsak prédikációiban nyilvánul meg egy arisztokratikus és bensőséges fensőbbiség, hanem hogy ugyanaz a lélek hatja őt át akkor is, mikor a szépséges esztergomi tájak hegyein-völgyein vándorol, mikor e tájak geológiai titkait bújja, mikor a Szent-Tamás hegyének proletár városrészébe visz kenyeret és lelki vigaszt, vagy amikor ajtáját és szívét kitárja gyerek-ifjak éretlen szellemi problémáinak és lelki vergődéseinek.

Mert nekünk is, mint a serdülés korán áteső mindenkori örök ifjúságnak, megvoltak a magunk nagy problémái, nagy fausti hangulatai és naivan-ifjú lelki konfliktusai. S ezt a kaotikus forrongó tavaszt, melyben ott örvénylett Rousseau-tól Flammariónig minden megemésztetlen filozófiai gondolat, hová vittük volna, hol teregettük volna ki, ha nem ezelőtt a rendkívüli ember előtt, aki oly komoly-szívességgel s oly bátorítóan szikrázó tekintettel nézett a szemünkbe s oly komolyan vette minden problémánkat? Igen, a gimnáziumi tanulmányok csendes folyása, Vergilius és Homeros, Platon és a matematika. történelem és önképző-kör gyakorlatainak nevelői folyamába láthatatlanul s a felszín alatt belefonódott már egy új elem is, épen a világnézeti és filozófiai érdeklődésünknek tarka-barka szála, mely Goethe Faustjából és Sakespeareből épűgy táplálkozott, mint Büchnerből, Darwinból s más titokban olvasott századeleji írásművekből. Ebbe a forrongó kaoszba lelki világosságot gyűjtött s az ingadozásban sokszor erős kezét nyújtott a századeleji magyar ifjúságnak Prohászka Ottokár.

Mily komolyan vette problémáinkat! E sorok írója jól emlékszik rá, mikor egy félig nevető, félig viharos áprilisi délután Radványi Kálmánnal először nyomta le az esztergomi theologiai tanár ajtájának kilincsét. A szoba, mely elénk tárult valóban apostoli egyszerűségű volt; könyvek és könyvek voltak benne felhalmozva, némi tudós rendetlenségben, pár kopott bútor, melyen a kis diákok is helyet foglalhattak, a sarokban kifeszítve Prohászka esőernyője, a két nagy ablakon keresztül felséges kilátás nyílt a Dunára s a szemközti partokra. És ebben a tavaszi feszültségben, mintha a levegő is telve lett volna villamossággal, lelkünk csordultig megtelt azokkal a nagy érzésekkel, melyek talán minden ifjűban ugyanazok s melyeknek áldott kitörési pillanata örökké felejtethetlen marad, mert csak egyszer bűvös és egyszer termékeny.

Hogy mik voltak a mi ifjúkori problémáink, melyeket az iskola meg nem oldott s melyek kezdetleges gondolatvilágunkat szinte a pattanásig feszítették, az nem fontos. Fontos az, még pedig az életben egyedül fontos, a mi a nagy egyéniségek hatásának titka: hogyan emelte mély lélekvezeő művészettel, hogyan rázta és tisztította lelkünket az az apostoli ember. A természet, művészet és tudás mellett és fölött az ifjúkor lelkületére mindenkor a nagy egyéniségek voltak legdöntőbb hatással. Nem tudjuk miben áll az a titokzatos erő, mely érzésből érzést, lelkesülségből lelkesedést fakaszt, mely varázsos-

átvitellel teremt egyszerre felfogásmódot, intellektust és világnézetet. Ennek az erőnek a nyitjára sohasem jövünk rá, de ott, akkor, talán ihletes percekben, talán a nagy ember szószékéről alááramló mámorban, talán testi megjelenésének pompás harmóniájában egyszerre öntudatlanul átéljük azt a varázst, melynek életünk egész tartamán rabjaivá lettünk.

Úgy emlékezem, leggyakrabban ezt a szót emlegette sajátos szláv akcentusával s mélytűzű szemének fanatikus felvillanásaival: „harmónia“. Úgy emlékezem, hogy minden éretlen kérdésre és kezdetleges problémára ezt a mélyértelmű megoldást alkalmazta: „harmónia“. Az élet értelme és szépsége Prohászka szerint ebben a „harmóniában“ állt. Az érc, amely alakatlanul és természet-adta durvaságában pihen a hegy gyomrában, az „természet“ ugyan és előbb van, mint az emberi mesterkedés és művészet, mely belőle aranyat olvaszt s műremeket, kelyhet formál: de mennyivel több s mennyivel nagyobb az a természetellenes és a természetet legyőző emberi mesterkedés, mely az alakatlan ércből a művészet harmonikus alakjait hozza létre! A naturalizmus, Rousseau, s az emberi művelődés mesterkéltségének ellentéte, Nietzsche és hasonlóak voltak akkor a bennünket homályosan ingerlő kérdések. Váltuk, hogy az ösztönös természetnek van igaza az önuralom erkölcsével, a dogmák kristályrendszerével, a művelődés mesterkelt világával szemben; és Prohászka minden kételyt megoldó szava és mély lélekvezető páthosza arra tanított, hogy a kultúra több, mint a vadság és természet, mert erőszakos ugyan és mesterkelt, de *harmóniát és szépséget sugároz*.

S ez a két mozzanat: a harmonia és a diadalmas szépség lett Prohászka egész szellemi világának két tengelye, ezt fedeztük fel szellemének minden tervszerű megnyilvánulásában, a század első évtizede során megjelent irodalmi publikációiban is. A „diadalmas világnézet“, a „harmónikus ember“, egyszóval: a szépség és diadal vagy még rövidebben: a szépség diadala: ez a vezető eszme tette Prohászka lényének és tevékenységének rövid összegét a mi szemünkben. Hogy jártunk, sokszor lopakodva nyomában s lestünk minden ígét, mely ajkáról fakadt! Ma már mérlegre tesszük a fiatal kor lelkesedését, és talán romantikának mondunk sok gondolatot és érzést, mely Prohászka és művei körül rajzolt belőlünk; talán azt fogjuk mondani, hogy szellemének legmélyén bizonyos *augusztinizmus* volt uralkodó, rokon a hippói püspök intuiciós-voluntarista gondolatvilágával, szemben az arisztotelizmus intellektualizmusával. Mindegy; — most, hogy elment közülünk, még egyszer átéljük teljes erejűnkben azokat a gyújtó és inámeros percekét, melyekkel egy nagy szellem érintkezése fiatalságunkban megáldott.

Élete „harmónia“ volt és „diadal“. Ezeket a vezérmotívumokat végig lehetne magyarázni életének minden jelentős és titkos mozzanatán és halálán is. És állhat-e másban emberi nagyság, mint a harmonikus életben és a diadalmas világnézetben? Tudományok, kultúrák, filozófiák szenvedő és szenvedélyes vívódásainak nem az ad-e értelmet, ami az egyes ember életének is: a harmonia és a diadal?

Prohászka Ottokárnak ezt az emlékét és hagyományát híven őrzik mindazok, kik térben és időben talán távolabb álltak tőle, de szellemben és igazságban vele éltek s belőle élnek.

(Pécs)

Várkonyi Hildebrand.